

Szikszainé Nagy Irma: Intertextuális tükrök. Összehasonlító stíluselemzések

(Budapest: Kalligram. 2021. 398 p.)

Szikszainé Nagy Irma könyve az összehasonlító stíluselemzés különböző elméleteivel és gyakorlati alkalmazhatóságával ismerteti meg az olvasót. A szerző az intertextualitás alapfogalmaiból kiindulva jut el az összehasonlító stilisztika különböző területeinek bemutatásáig. A kötet címe a tükör ókori tükröző jellegére utal: „Az ókori görög mitológiában a tükör önreflexió értelmű volt... Ahogy a tükör a tükörbe nézőt «megkettőzi», úgy az ihletet adó mű hatására keletkezett alkotás is valamilyen módon visszatükrözi az eredetét” (10).

A könyv első fejezete az intertextualitás alapfogalmait értelmezi. Az intertextualitás = textuális interakció Julia Kristeva intertextualitás fogalmát idézi. Nem idegen ez a gondolat az irodalomtudományban, azonban a fogalmat magát – ahogyan a szerző megjegyzi – Kristeva vezette be a szakirodalomba, Bahtyin dialogicitás-elméletére alapozva. Ezt követően alakult ki az intertextualitás számos más értelmezése, amelyek közül most csak a Szikszainé Nagy Irma által idézett Kristeva fogalmát emeljük ki: „a szövegek permutációja, intertextualitás: egy szöveg terében több más szövegből vett megnyilatkozás keresztezi és semlegesíti egymást” (7).

A szakirodalomban az intertextualitás műszót szűkebb és tágabb jelentésben használva többféle megközelítéssel is találkozunk. Szikszainé Nagy Irma Riffaterre tágabb értelmű intertextualitás fogalmát fogadja el, a következőket írva: „Véleményem szerint ... az intertextuális értelemvonatkozások elvben nem szabhatók meg, mert az alkotói szándéktól és a befogadói értelmezéstől függenek a konkrét szövegösszefüggések” (10).

A könyv második fejezete az *Összehasonlító stilisztika* címet viseli. Ez azért is nagyon fontos része a szerző munkájának, mert összehasonlító elemzések ugyan megjelennek különböző kutatási területeken – főleg az idegen nyelvű szövegeket és magyar fordításait összehasonlító fordítástudományban, valamint az irodalmi komparatistikában –, de csak elvétve találkozhatunk különböző alkotók és szövegek stílusának egybevetésével, ezek következetes elméleti megalapozottságú bemutatásával annak ellenére, hogy az összehasonlító stilisztika régi ága a stilisztikának. A szerző megjegyzi, hogy Szabó Zoltán az összehasonlító vagy kontrasztív stilisztikáról szóló több tanulmányában is felhívta a tudományra a figyelmet, megnevezve a tudományterület témáját, módszerének lényegét is.

Szikszainé Nagy Irma az összehasonlító stilisztika helyét a tudományok között a következőképpen jelöli ki: „Az összehasonlító stilisztika a francia funkcionális nyelvelmélethez, a francia összehasonlító stilisztikához kötődő alkalmazott nyelvészeti ágak tekinthető, az összehasonlító leíró nyelvészeti módszereire alapozódik, a stilisztika több társtudományával érintkezik: a

komparatiztikával, a fordítástudománnyal, a szemiotikával, a szemantikával, a szövegtannal” (20).

A könyv harmadik fejezete *Az összehasonlító stíluselemzés elmélete* címet viseli. A könyv szerzője nagyon pontosan kijelöli az összehasonlító stíluselemzések tárgyát, anyagát, területeit: „irodalmi alkotások, alkotók, stílusok, stíluskorszakok, forrásszöveg és fordítások, illetve nyelvek stílusjellemzőinek konkrét szövegek alapján történő összevetése, a nyelvi variációk mint stilisztikai változatok funkcionális vizsgálata (26). Szikszainé Nagy Irma ismerteti az összehasonlító stíluselemzés alapfogalmait, szerepét, célját, hatását, az elemzés menetét is.

A könyv terjedelmileg legnagyobb részét a negyedik fejezet, az *Összehasonlító stíluselemzés gyakorlata* teszi ki, amelyben a tematikus intertextuális összevetésétől kezdve a műfordítások mint intertextusok, valamint az eredeti szövegek és műfordítási szövegvariánsainak összehasonlításán át az alkotói párhuzamosságok egybevetéséig különféle szempontú elemzéseket olvashatunk, a szerzőtől megszokott nagyon alapos módon kifejtve.

Szikszainé Nagy Irma minden elemzésében a stiláris eszközhasználatot világítja meg. Ennek megfelelően válogatta a szövegeket, és szerkesztette meg a kötetet. A *Változatlan változó* című alfejezetben arra mutat példát, miként lehet összehasonlítani egy alkotó egyetlen műve kézirat-szövegének és kiadásszövegeinek stílusát. Pl. Juhász Gyula *Turris eburnia* című versében vizsgálva a változtatásokat megállapítja, hogy a változások elsősorban a hangzásvilágot és a helyesírást érintették, amelyek a ritmuson nem változtattak, de „a szócserék a mű gondolatiságának és hangulatiságának pontosabb leképezését szolgálják” (38).

Lackfi Jánosnak azt az eljárását vizsgálja a szerző a *Költői ugróiskola* című műveben, hogy hogyan változtatja meg a szöveg stílusát az, ha egyetlen műben ugyanazt a témát (a karcagi asszonyverést) más versformák más regiszterében szólaltatja meg. Szikszainé Nagy Irma azt a következtetést vonja le, hogy ugyanannak az alaptörténetnek sokféle stiláris megvalósulása lehetséges.

Ugyancsak érdekes és hasznos azonos szerző más műfajú szövegei stílusának egybevetése, pl. Kossuth Lajos 1848. július 3-i vezércikke Kossuth Hírlapjában és az 1848. október 4-i szegedi toborzóbeszéde. A két szöveg retorikai struktúrája, az argumentáció eszközei, az ezt szolgáló hatáskeltő retorikai-stilisztikai alakzatok összehasonlítása után azt a következtetést vonja le Szikszainé Nagy Irma, hogy a különböző szövegtípusok szerzője minden esetben a szövegek stílusával ér el magával ragadó racionális és emocionális hatást.

A műfordítás mint az intertextualitás egyik létmódja című alfejezetben Paul Verlaine *Chanson d'automne*, valamint Tóth Árpád *Őszi chanson* és Szabó Lőrinc *Őszi dal* című műfordításainak stilisztikai összehasonlításában a nyelvzenét, a forrás- és célnyelvi szövegek képi megfeleléseit, a szövegek

versmondattanának működését elemzi a szerző. Egyik fontos következtetése: „Szabó Lőrinc átültetése alapvetően lényegkiemelő, pontosabb, érzékelhető benne az intellektuális stílusú versmondattal dallamvezetése. Tóth Árpádé viszont fantáziadúsabb, jellemző rá a díszítő betoldás, és a Verlaine-mű költőiségét, hangulatfestését hívebben tudja tolmácsolni formai virtuozitásával, a hanggal való játékkal, metrikai effektusaival” (167). Megfigyelhető, hogy a költő-műfordítók a versfordításukon is rajta hagyták saját verseik stílusának nyomait.

Ugyancsak stiláris műfordítás-összehasonlítás a bibliai *Jónás könyvé*-nek és négy korai magyar bibliafordításának az egybevetése. Az összehasonlításban a szerző megállapítja, hogy a párhuzamos textusok közt az alapvető szövegazonosság teremt kapcsolatot. A különböző korban keletkezett magyar nyelvű fordításszövegek és a forrásnyelvi szöveg összehasonlításakor a prófétai műfaj retorizáltságát és stilizáltságát vizsgálja Szikszainé Nagy Irma. Elemzésében négy magyar bibliafordítás kontrasztív vizsgálatára építve a retorikai, grammatikai, stiláris, szemantikai és poétikai azonosságokat, hasonlóságokat és különbségeket emelte ki. Az összehasonlításból a magyar nyelv kodifikációs folyamatát is figyelemmel kísérhetjük.

Az összehasonlító stíloselemzések egyik fontos feladatául jelölte ki a szerző az ún. vendégszövegek stiláris beépítését is a saját írói szövegekbe. Az érdekelte, hogy a legkülönbözőbb műnemekben (líra, dráma, epika) és műfajokban született szövegekbe hogyan épül be, hogyan válik szerves részükké a régebbi korok szövegének stílusa. Pl. az ómagyar kori *Halotti beszéd* jellegzetes retorikai elemei Kosztolányi Dezső *Halotti beszéd* című versében.

A stíloselemzés célja volt az is, hogy a szerző megvizsgálja, miként születik a parafrázis. Szabó Lőrinc *Lóci óriás lesz* című versének Vörös István-féle átírását (*Misi óriás pizzát vesz*) elemezte a szerző a stílus szempontjából. Az *Intertextuális játékok görbe tükrökben* című alfejezetben Tóth Árpád *Ady Endrének* című versét utánzó Karinthy-paródia stílusának elemzésével azt vizsgálta Szikszainé Nagy Irma, hogy a paródia milyen stílusesszökőkkel teszi neveltségessé Tóth Árpád Ady előtti hódolatát. Ugyancsak érdekes stiláris egybevetés született arról, hogy a modern világunkban születő slam poetry hogyan veszi át és alakítja át Petőfi *Föltámadott a tenger* című versének képeit.

A szerző kiváló mintákat ad az olvasónak az összehasonlító stíloselemzésekhez. A következőket írja könyve utolsó fejezetének végén: „Nem kívántam modellt állítani, elemzéseimet saját erőpróbanak, kísérletnek szántam: mit tudok én, a stilisztikus néhány alkotás összevetésekor kimutatni” (380).

Mind elméleti megalapozottságát, mind gyakorlati hasznát tekintve könyvét jól használható segédkönyvnek tartom a középiskolai irodalomoktatásban, az egyetemi stilisztika oktatásában, továbbá a fordítóképzésben, valamint a doktori képzésben is. A közel 480 szakirodalmi tétel a témakörrel foglalkozó kutatóknak is rendkívül hasznos segédanyag, mivel az ókortól napjainkig felöleli a feldolgozott téma legfontosabb irodalmát. Figyelmébe ajánlom a könyvet

mindenkinek, aki a különböző szövegek stílusának összehasonlító elemzése iránt érdeklődik. A kötet formátuma is figyelemfelkeltő, a borító jól illeszkedik nemcsak a feldolgozott témakörökhöz, hanem Szikszainé Nagy Irma jól ismert kiváló *Magyar stilisztika* című egyetemi tankönyvének színéhez is.

LŐRINCZ JULIANNA

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék,
Selye János Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
je12ster@gmail.com
<https://0000-0002-1748-7033>